

Speech by Dr. Bernard Bot
Voorzitter Netherlands Institute for Multiparty Democracy (NIMD)

Betreft: Over de Dijk publieksbijeenkomst “ontwikkelingssamenwerking en democratisering: Democratisering op z’n retour?”

Eduardo Frei Stichting, Internationale Stichting van het CDA

Datum: 2 oktober 2009, Amersfoort

De rol van democratie in de nieuwe wereldorde

Dames en Heren,

Volgende maand is het 20 jaar geleden dat de Berlijnse muur werd doorbroken, nadat eerder dat jaar het IJzeren Gordijn was doorbroken in Hongarije. Het betekende een einde aan de tweedeling in Europa en in de wereld. De bi-polaire wereld van toen, veranderde in de uni-polaire wereld gedomineerd vanuit Washington op basis van het liberaal-democratische gedachtegoed en het principe van de vrije markt economie.

Deze uni-polaire wereld bleek maar 20 jaar stand te houden en is ondertussen aan het veranderen in een multi-polaire wereld. Oude en nieuwe opkomende machtcentra in de wereld kwamen nog maar zeer onlangs bijeen in Pittsburgh in de G20 om gezamenlijk de crises in de wereldeconomie aan te pakken. Sommigen spraken al van het nieuwe forum voor een toekomstige wereldregering.

Kortom, het thema waarover u mij uitgenodigd hebt te komen spreken is bijzonder actueel en ik kijk er zeer naar uit hierover met u in discussie te gaan.

Om het onderwerp in te leiden wil ik beginnen met helderheid te verschaffen over de twee belangrijkste termen in de titel van mijn betoog. In de eerste plaats gaat het daarbij om het begrip 'democratie'. Daarna zal ik verduidelijken wat ik versta onder 'de nieuwe wereldorde'. Als mijn invulling van die beide begrippen verduidelijkt is kan ik me wagen aan een stellingname rond de positie van democratie in de nieuwe wereldorde. Ik zal daarbij de mondiale stand van zaken doornemen en zal proberen aan te geven vanuit welke instanties de democratisering ondersteund kan worden.

Wat is democratie?

Het zal genoegzaam bekend zijn dat het woord democratie een Griekse achtergrond heeft en regering door het volk betekent. Daarmee is nog heel weinig gezegd want de vraag wie eigenlijk het volk vormen is al eeuwen een onderwerp van debat. De invulling die daaraan in het oude Griekenland gegeven werd is bepaald niet meer de onze. Zo werden vrouwen niet geacht deel uit te maken van het electoraat.

Democratie kent tal van uitingsvormen en we moeten die vormen goed bestuderen om het kaf van het koren te scheiden. Degenen die mij langer kennen zullen weten dat mijn diplomatieke loopbaan me in de zeventiger jaren onder andere naar de andere kant van de Berlijnse muur brachten,

naar de Deutsche Demokratische Republik. Het is evident dat de definitie van democratie die in die staat gehanteerd werd ver afwijkt van de wijze waarop we in het algemeen dit begrip omschrijven. Het is nu bijna twintig jaar na de ontbinding van de DDR nog steeds van belang om te analyseren waarom de leiders van deze autoritaire eenpartijstaat zo hechtten aan een verwijzing naar de democratie.

De invulling van het begrip democratie verschilt sterk per land. In Nederland kiezen we het parlement, de provinciale staten, de gemeenteraad, de afvaardiging in het Europese parlement en ook bijvoorbeeld vertegenwoordigers in waterschappen. Bij ons komt de regering vervolgens tot stand middels een coalitie die het vertrouwen van het verkozen parlement dient te krijgen. In vele andere democratische landen worden vergelijkbare vertegenwoordigers ook gekozen, maar vaak worden er daarnaast ook directe verkiezingen gehouden voor presidenten of burgemeesters.

Democratieën verschillen ook in de mate waarin gebruik gemaakt wordt van referenda. Het volk wordt daarbij zelf aan het woord gelaten om zich direct uit te spreken voor of tegen een wet of een voorstel. Grote betrokkenheid van het electoraat kan het gevolg zijn, maar dat is niet altijd het geval. Nadeel is vaak de versimpeling van de vraagstelling. Het gaat uitsluitend om 'ja' of 'nee', of 'voor' of 'tegen'. Nuances en compromissen moeten noodgedwongen weggelaten worden.

Een laatste aspect waarin democratieën sterk van elkaar kunnen verschillen betreft de vraag of de verkiezingen vooral gericht zijn op de uitvoerende macht of juist op de wetgevende macht. In Nederland kan het gekozen parlement de regering naar huis sturen wanneer een motie van wantrouwen een meerderheid krijgt. In veel Afrikaanse landen bijvoorbeeld kan de gekozen president op basis van de grondwet het parlement ontbinden. In beide gevallen gaat het om democratische systemen, maar de uitwerking daarvan verschilt van land tot land.

Een illustratie van de democratische diversiteit vinden we dicht bij huis. De Europese Unie kent 28 verschillende vormen van democratie: 27 verschillende staatssystemen naast het 'hybride' democratisch functioneren van de Unie als geheel.

Het uitgangspunt van democratische diversiteit wordt ook door de nieuwe Amerikaanse regering gedeeld. Dat werd vorige week duidelijk toen de Amerikaanse president Obama in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties stelde 'Democracy cannot be imposed on any nation from the outside. Each society must search for its own path, and no path is perfect.' Een uitgangspunt in de ondersteuning van democratieontwikkeling in de wereld dat ik van harte deel.

Is democratie een middel of een doel?

Een vraag die vaak opkomt in debatten over democratie is of het hierbij gaat om een middel of een doel. Is democratie een middel om welvaart te bevorderen? Of worden mensen al gelukkig als ze alleen al in een democratie leven?

Als we de relatie tussen democratie en welvaart beschouwen dan verschijnen meer vragen dan antwoorden. Democratie is in ieder geval niet een vereiste voor snelle economische groei. China is een voorbeeld van een niet-democratische staat die al jaren forse groeicijfers laat zien zonder dat de bevolking de gelegenheid heeft zich over haar leiders uit te spreken. In ieder geval niet op een wijze die wij als democratie zouden definiëren. Maar India kent ook al jaren economische voorspoed. Dat land valt nadrukkelijk wél onder de definitie van democratie. Sterker nog, het is de grootste democratie ter wereld.

Is democratie dan nodig voor de combinatie van groei en rechtvaardige verdeling? Of is democratie nodig voor groei met respect voor ecologische duurzaamheid? Ook deze vragen kennen geen eenduidig antwoord. Economen hebben in hun analyses naar voren gebracht dat democratie beter lijkt te functioneren in staten die al de nodige economische ontwikkeling hebben gekend. De bewijsvoering daarvoor laat soms te wensen over. Datzelfde geldt voor de stelling dat democratie alleen maar conflicten aanwakkert in arme landen.

Natuurlijk kunnen spanningen ontstaan als we democratie vooral zien als het houden van verkiezingen, het competitieve element van democratische systemen, en niet de andere dimensies van democratie, zoals het vreedzaam verzoenen van tegenstellingen, worden benadrukt. Spanningen kunnen ontstaan indien er sprake is van verkiezingen zonder een goede kieswet, zonder een onafhankelijke kiescommissie, zonder een gedragscode tussen politieke partijen of zonder een goede registratie van kiezers. Maar verwijten als zou democratie de oorzaak zijn van conflicten is veel te kort door de bocht. Veeleer is het omgekeerde het geval, een tekort aan democratie is de oorzaak van conflicten.

Wanneer we democratie als doel zien dan gaat het vooral over welbevinden van mensen. Democratie is onlosmakelijk verbonden met het respecteren van mensenrechten, met een onafhankelijke rechterlijke macht, met het functioneren van een rechtstaat. Oorlogen tussen functionerende democratieën zijn vrijwel nooit voorgekomen en regeringen in democratische staten zijn veel beter in het voorkomen en bestrijden van rampen, zoals hongersnoden.

Vaak als er gesproken wordt over de drie D's dan denkt men aan Defence, Development and Diplomacy. Maar moet de prioriteit ook niet gelegd worden bij de D van Democratie? Moet de bevordering van democratie niet veel centraler staan? Voor mij is het een steeds duidelijker opdracht om in landen waarbij we militair betrokken raken en waarbij we daarnaast ontwikkeling willen brengen ook steun moeten verlenen aan de opbouw van democratische regeringssystemen. Diplomatie is dan het middel om de 3Ds te bevorderen.

De nieuwe wereldorde

Aan het begin van mijn speech merkte ik op dat ik diende te beginnen met te beschrijven welke inhoud de begrippen democratie en nieuwe wereldorde voor mij hebben. Wat democratie betreft heb ik dat zojuist gedaan, maar wat betekent nu eigenlijk de nieuwe wereldorde?

Dat de macht in de wereld geleidelijk verschuift – of eigenlijk zou men moeten zeggen verbreedt - van West naar Oost is al door velen geconstateerd. Op de wereldmarkt zijn nieuwe spelers verschenen met China voorop gevolgd door Rusland, India, Brazilië en Zuid-Afrika. Het belang van deze en andere nieuwe spelers zal in het komende decennium doorzetten met het gevolg dat de wereld er in 2020 heel anders uit zal zien dan nu. Maar hoe zal de nieuwe economische machtsverhouding zich politiek gaan vertalen? Wat gaat de invloed zijn van de klimaatsveranderingen en de noodzaak het klimaat en hulpbronnen van de aarde beter te beheren? Wat zal de invloed van de verschuivende demografische verhoudingen in de wereld worden? En wat betekent dat allemaal dan voor de positie van de democratische systemen in Europa, in Noord Amerika en in jonge democratieën elders in de wereld? Zullen er naast geleidelijke trends ook duidelijke cesuren zijn in de verdeling van macht over de wereld?

Ik kan niet op alle vragen antwoord geven, maar wil een poging doen om hoofd- en bijzaken te onderscheiden. In de eerste plaats zal de politieke en diplomatieke dominantie van het Westen in relatieve termen gaan afnemen.

De grotere macht van China en India in de huidige wereldeconomie leidt tot een grotere rol van de Chinezen en Indiërs op het politieke of diplomatieke wereldtoneel. Toch kennen beide landen ook grote uitdagingen en spanningen binnen hun eigen grenzen en regio's. Hoe zullen ze deze op termijn beheersen en hoe zal dat hun positie op het wereldtoneel gaan beïnvloeden? Ook zien we een toenemende belangrijke rol van regionale grootmachten zoals Zuid-Afrika op het Afrikaanse continent en Brazilië en Chili op het Latijns Amerikaanse continent. Daarnaast spelen de oliestaten zoals Rusland, Saoedi-Arabië en Venezuela een belangrijke rol op het wereldtoneel zolang we verslaafd blijven aan fossiele energiebronnen. Hoe lang gaat het duren voordat we onze economie hebben omgebouwd naar een groene economie?

Het instituut dat een leidende rol in een nieuwe wereldorde zou dienen te spelen is de VN. De Verenigde Naties zijn sinds de Tweede Wereldoorlog bij uitstek het symbool van een mondiale overlegstructuur die spanningen moest reduceren, oorlogen moet voorkomen en een internationale rechtsorde vestigen. De vijf permanente leden van de Veiligheidsraad hebben een aanzienlijke machtspositie op basis van deels recent verworven en deels nogal gedateerde importantie. De Verenigde Naties kunnen niet voorbijgaan aan de verschuivingen die zich in de wereld voordoen en die zich zullen voordoen. Toch hebben we verzuimd in de periode na de val van de Muur de Verenigde Naties zodanig te vernieuwen dat deze de nieuwe uitdagingen waar we in de wereld mee te maken hebben slagvaardig tegemoet kunnen treden.

Was dat wel gebeurd dan hadden we eerder de klimaatcrisis aan kunnen pakken, hadden we meer kunnen doen om de kernwapens de wereld uit te krijgen en hadden we wellicht de instrumenten kunnen ontwikkelen die de omvangrijkste financiële en economische crises sinds de Grote Depressie uit de 30-er jaren uit de vorige eeuw had kunnen voorkomen.

Wellicht dat de huidige economische crisis en het toenemende besef van hoe de internationale vraagstukken op elkaar ingrijpen en niet nationaal kunnen worden opgelost, tot een nieuwe impuls zal leiden om de Verenigde Naties, en met name de Veiligheidsraad, te hervormen.

President Sarkozy gaf daartoe in zijn toespraak tot de Algemene Vergadering een belangrijke aanzet door voor te stellen de samenstelling van de Veiligheidsraad aan te passen aan de nieuwe verhoudingen in de wereld. Of dat ook betekent dat hij bereid is de zetel van Frankrijk in te leveren ten gunste van een voor de Europese Unie, een noodzakelijke stap om het buitenlands beleid van de EU gezicht te geven in de nieuwe wereldverhoudingen, valt daarbij nog te bezien.

De VN zijn in de nieuwe wereldorde echter niet het enige mondiale overlegorgaan. Zo is de G8 als orgaan ter afstemming van de financiële en economische politiek ondertussen ingehaald door de G20. De machtsverhoudingen binnen de G20 zijn gelijkwaardiger en staan daarmee dicht bij de realiteit dan de huidige verhoudingen in de Verenigde Naties. Maar de problemen die in de G20 worden besproken zijn niet alleen van economische aard en vragen niet alleen economische remedies.

Het gaat in wezen om politieke verdelings- en reguleringsvraagstukken die rechtstreeks van belang zijn voor het welzijn van de burgers van deze planeet, maar wat is de democratische invloed op de besluitvorming in dit orgaan?

Dames en heren,

Voordat ik toekom aan de stand van zaken van de democratie in de nieuwe wereldorde wil ik een aantal vragen de revue laten passeren. De eerste vraag zal zijn hoe veel waarde mensen eigenlijk hechten aan democratie. Daarna zal ik ingaan op de vraag of landen van elkaar kunnen leren hoe democratisering succesvol kan verlopen.

Willen de mensen wel democratie?

Een veelgehoorde stelling is dat democratie in essentie een westers begrip is. Het zou volgens sommigen niet alleen niet passen in veel ontwikkelingslanden die er nog niet aan toe zijn, nee de mensen zouden het niet eens wensen als systeem. Ik ben beslist niet overtuigd door die opvatting. Er is wel degelijk sprake van een overtuigende hoeveelheid bewijs dat burgers over de hele wereld in meerderheid wensen te leven in democratische staatssystemen. Ik zal u hiervan een aantal voorbeelden geven:

- in een onderzoeksrapport dat in augustus 2009 gepubliceerd werd door het Center for Democratic Development in Ghana wordt melding gemaakt van de sterke steun voor democratie in de tien Afrikaanse landen waar het onderzoek werd uitgevoerd.

In Afrika was het jarenlang heel gebruikelijk dat burgers wel steun uitspraken voor de regeringspartij, maar het onderzoek van dit Ghanese instituut laat zien dat recent een betere balans is ontstaan. Afrikaanse burgers hebben meer vertrouwen gekregen in de democratische instituties als zodanig en ook meer vertrouwen in oppositiepartijen. Dat is een belangrijke stap voorwaarts.

- Democratie is in de Arabische Wereld veel meer uitzondering dan regel. Er zijn slechts enkele landen die eerste stappen hebben gezet op het democratische pad. Toch blijkt de bevolking van veel landen opvallend positief te staan tegenover democratie. De Arab Democracy Barometer concludeerde in 2006 op basis van onderzoek in Jordanië, Palestina, Algerije, Marokko en Koeweit dat tussen 70 en 80 procent van de bevolking op de stelling "democracy may have its problems but it's better than any other form of government" antwoordde met 'agree' of 'strongly agree'.

In zijn speech naar de moslimwereld, in Cairo op 4 juni van dit jaar, heeft de Amerikaanse president Obama vooral gesproken over het wederzijdse begrip tussen de VS en de islamitische landen. Juist die speech is tevens een illustratie van de worsteling van de Amerikanen met één van hun fundamentele waarden, de democratie. Natuurlijk weet Obama heel goed dat in de meeste Arabische landen democratie ver te zoeken is. Sommige niet-arabische islamitische landen, zoals Indonesië, zijn wat dat betreft een stuk verder gevorderd. Maar hoe stimuleert een grootmacht als de VS de democratisering van een deel van de wereld, als dat niet gaat op basis van de methode van zijn voorganger Bush?

Worden gesprekken gevoerd, worden parlementen gesteund, wordt grondwets hervorming gestimuleerd?

Het Witte Huis heeft een versie van de Cairo-speech op zijn website staan waarin wordt aangegeven wanneer er sprake is geweest van applaus in de zaal. Aardig voor de nalezer om te weten wanneer er op die wijze non-verbale instemming betracht werd. In de speech van Obama staat 'the fourth issue that I will address is democracy'. Haakje openen – 'applause' – haakje sluiten. Dat lijkt op een wel zeer goede ontvangst van het begrip democratie in de islamitische wereld! Obama plaatst behartigenswaardige kanttekeningen bij het begrip democratie.

Hij koppelt dat aan mensenrechten en aan de stabiliteit van regeringen. Zijn gloedvol betoog betekent niet dat de Arabische wereld op korte termijn grote democratische voortgang zal laten zien. Daarvoor is veel meer nodig dan een enkele speech. Maar een andere toon is gelukkig gezet.

Dames en heren,

In mijn exploratie van de stand van de democratie wil ik nog twee categorieën landen behandelen: de landen van de harde kern en Europese Unie.

De landen van de harde antidemocratische kern

Het democratische deel van de wereld ziet zich niet alleen geconfronteerd met landen die slechts een beetje democratisch zijn, maar ook met landen die volstrekt niet democratisch geregeerd worden.

Die laatste groep van landen is divers van aard, maar jammer genoeg hebben noch binnenlandse noch externe krachten de laatste jaren veel positief resultaat geboekt. De ontwikkelingen in Noord Korea, Birma, Wit Rusland en Cuba laten zien dat landen die vooral naar binnen gekeerd zijn dat decennialang kunnen volhouden. De sturingsmechanismen die de internationale gemeenschap tot haar beschikken heeft zijn maar zeer beperkt van aard en het inzetten van bijvoorbeeld handelsboycots is vaak weinig effectief.

Europa

Als voormalig Nederlands Permanent Vertegenwoordiger in Brussel kijk ik nog steeds met belangstelling naar de ontwikkelingen in de Europese democratie. Ik heb genoeg beleefd aan de positieve invloed die het lidmaatschap van de Unie bood aan landen die zich voorbereidden op toetreding. Het proces verliep verre van perfect, maar de omwentelingen die zich in voor en na de millenniumwisseling voordeed in landen als Tsjechië, Polen, Hongarije en de Baltische staten waren dan ook buitengewoon ingrijpend.

De aandacht voor de positieve effecten op toetredende landen verschuift langzamerhand wat naar de achtergrond. Daarentegen probeert de Europese Unie stappen te zetten op de vastlegging van hoe men collectief democratische tendensen elders wil stimuleren. Hoe kan de EU werken aan de verspreiding van hetgeen zijzelf ziet als een kernwaarde? Het huidige Zweedse voorzitterschap zal naar verwachting een belangrijke stap voorwaarts zetten.

Voor het eind van dit jaar wordt een EU-verklaring verwacht waarin de Europese principes rond democratie en democratisering zullen worden vastgelegd.

De bedreigingen voor de democratie

Dames en heren,

Wat zijn de uitdagingen voor de democratie in de jaren die voor ons liggen?

De eerste vraag die we ons kunnen stellen is of de wereldomvattende economische en financiële crises een bedreiging vormen voor de democratiseringstrends. Hebben de terugval van de productie en van de wereldhandel tot gevolg dat mensen misschien minder geneigd zijn te geloven in democratische idealen en minder vertrouwen hebben in de democratische praktijk? Gaan burgers roepen om de sterke man? Wat zijn de gevolgen van de sterk opgelopen financieringstekorten bij tal van regeringen? Zet de toename van de werkloosheid de wereld onder druk? Leidt een dergelijke geheel aan negatieve factoren per saldo tot een terugval naar autocratisch denken of liggen hierin juist kansen voor het democratische gedachtegoed?

Het stof van de crisis is nog niet neergedwarreld en mijn blik in het koffiedik levert dan ook nog geen helder beeld op. Desondanks wil ik in de beantwoording van de gerezen vragen een aantal trends signaleren. Ten eerste is daar de herwaardering van staten, van regeringen.

Een deel van het private bedrijfsleven, vooral de banken, ligt aan de wortel van de huidige crisis en daarmee heeft het geloof in wat wel 'the magic of the market' heette een gevoelige knauw gekregen. Zelfregulering bleek volstrekt onvoldoende te functioneren in de wereld van de 'haute finance'. Maar werden de oplossingen niet gewoon verwacht van sterke regeringsleiders en besluitvaardige ministers van financiën? Hadden democratisch gekozen parlementen in tal van landen niet het nakijken toen de besluitvorming in de hogedrukpan plaatsvond? Voor een deel is het antwoord op die vragen bevestigend, maar in de maanden en jaren die gaan komen zullen we naar mijn overtuiging gaan zien dat democratische systemen tot een kwalitatief betere besluitvorming zullen komen over de wijze waarop omgegaan wordt met de gevolgen van de crisis dan autocratische staatssystemen die per definitie niet gericht zijn op het afleggen van verantwoording aan hun bevolking.

Onderzoek dat verricht werd rond de uitwerking van economische crises heeft aangetoond dat democratische regeringen in die omstandigheden meer stabiliteit hebben kunnen bieden. Dat betekent niet dat het electoraat in democratische landen het altijd eens is met de wijze waarop hun regeringen met de crisis omgaan. Het betekent wel dat het electoraat met verkiezingen over een mechanisme beschikt waarin goedkeuring of afkeuring kenbaar gemaakt kan worden zonder dat het politieke systeem als zodanig hoeft te wankelen.

Dames en heren,

Na mijn uitwijding over het begrip democratie, na mijn exploratie van de nieuwe wereldorde, na de aandacht voor de wens tot democratie onder burgers en na de mogelijke bedreigingen van de democratiseringstendens zal ik trachten tot een synthese te komen. Ik wil ook met u delen hoe de bevordering van democratisering vorm kan krijgen.

Democratie en nieuwe wereldorde

De kernvraag die ik wil beantwoorden is: krijgt de democratie nieuwe kansen in de nieuwe wereldorde of loopt de democratie daarin juist het risico uitgehold te worden? Mijn indruk is dat zowel van kansen als van risico's sprake zal zijn.

We zien dat democratie door heel veel burgers in heel veel landen als het meest ideale staatssysteem wordt gezien. Dat is een goede uitgangspositie. Anderzijds hebben veel burgers weinig vertrouwen in de praktische uitvoering van democratie. Dat is een uitdaging. Daarbij is het vertrouwen in de belangrijkste politieke actoren, de politieke partijen, in veel landen zelfs uiterst gering. Onze vertegenwoordigende democratie staat steeds meer op gespannen voet met de mogelijkheden van directe democratie, van directe beleidsbeïnvloeding waarbij de invloed van de media een grote rol spelen.

Hoe zal de relatie zich tussen beiden uitkristalliseren zonder dat het kind van de noodzakelijke vertegenwoordigende democratie met het badwater wordt weggespoeld? Nationale politici zitten ook steeds meer klem tussen problemen die alleen op internationaal niveau kunnen worden opgelost en hun verantwoordelijkheden op nationaal niveau.

Burgers verwachten oplossingen van nationale politici voor problemen die veelal niet nationaal opgelost kunnen worden. Is dit de oorzaak van de toenemende vertrouwensbreuk tussen burgers en politiek en de zogenaamde anti-establishment stemming onder de kiezers?

Als democratie ons lief is kunnen we er niet omheen om met gebruik maken van nieuwe communicatietechnieken en nieuwe media het functioneren van onze democratie te vernieuwen en daarmee te verankeren en te voorkomen dat onvrede uitmondt in nieuw populisme. Als democratie ons lief is, zullen we ook moeten investeren niet alleen in een nieuwe internationale economische wereldorde maar ook in een nieuwe democratische politieke wereldorde. En tenslotte, hebben we als gevestigde democratieën een direct belang bij de ondersteuning van de ontwikkeling van democratie in jonge democratieën. Een democratische wereld is immers een veiliger wereld.

Kunnen landen van elkaar leren hoe te democratiseren?

De ideale benadering van de bevordering van democratie in de wereld lijkt te zijn om in elke regio enkele jonge democratieën te steunen die als magneet of voorbeeld kunnen dienen voor buurlanden. Was het maar zo eenvoudig zult u wellicht denken.

Toch is een dergelijke benadering niet helemaal onmogelijk. Sommige landen kunnen wel degelijk een voorbeeldfunctie hebben in regionaal verband. In ieder geval is dergelijke 'peer pressure' vaak minder beladen dan druk vanuit een ver westers land.

Het Nederlands Instituut voor Meerpartijendemocratie, het NIMD, werkt al jaren hard aan de bevordering van de uitwisseling van ervaringen tussen landen. Wat kunnen Mozambicanen leren van de gesprekken tussen regeringspartijen en oppositiepartijen in Zambia?

Wat kunnen Malawiaanse en Tanzaniaanse politici van elkaar opsteken als het gaat om het functioneren van hun politieke systemen? Wat leren de politici in Bolivia en Ecuador van elkaar waar het gaat om de inheemse bevolking een plaats te geven in het democratisch bestel? Hoe kan Indonesië, het land met de grootste moslimpopulatie, inhoud geven aan zijn democratie? Onderlinge uitwisselingen tussen landen die volop bezig zijn hun democratie te ontwikkelen is veelal vruchtbaarder dan de confrontatie met gevestigde democratische systemen in Nederland of andere westerse landen.

Conclusie

Dames en heren, de onlangs overleden Lord Ralf Dahrendorf, een man met een uitzonderlijke loopbaan die lid was van het Britse Hogerhuis, werkzaam was als historicus en die daarnaast ook werkzaam was als Eurocommissaris, heeft het democratiseringsproces beschreven als "een weg door het tranendal".

Gemakkelijk is democratisering zeker niet, maar uit tal van landen komt bewijs dat het is de moeite meer dan waard is en dat voortgang geboekt wordt.

Het gaat met de democratiseringstrend getalsmatig niet meer zo snel als in het begin van de negentiger jaren, maar de verdieping van veel democratieën neemt wel toe. Het realisme over de weg die leidt tot democratie is eveneens toegenomen. Een democratisch staatsbestel komt niet zomaar aanwaaien als we maar verkiezingen houden. Dat gebeurt al helemaal niet als die verkiezingen in essentie een show zijn die door of voor goedwillende donoren op de planken wordt gezet. Nee, werkelijke democratie vergt de opbouw van partijen, vergt een open gesprek en toenemend vertrouwen tussen partijen, vergt evenwichtige grondwetten die gedragen worden door de samenleving en die niet langer de overblijfselen zijn van vroegere veelal koloniale machtstructuren.

Werkelijke en duurzame democratisering is een proces dat veel tijd en energie vergt, een proces dat vaak met horten en stoten verloopt, maar ook een proces dat bevolkingen in staten op heel verschillende ontwikkelingsniveaus veel goeds kan brengen. Mijn opvolger Maxime Verhagen heeft onlangs in een toespraak terecht een verband gelegd tussen enerzijds de bevordering van stabiliteit, van respect voor mensenrechten en van de regels van de rechtsstaat en anderzijds Nederlands eigen belangen. Het is voor ons land van belang om te leven in een stabiele wereld. Die stabiliteit vergt goed functionerende democratische systemen.

Vanuit Nederland proberen politieke partijen zoals het CDA via het Nederlands Instituut voor Meerpartijdemocratie, met financiële steun uit het ontwikkelingsbudget, een steentje bij te dragen aan de verbetering van democratische staatsstructuren in nieuwe democratieën. Het werk van het NIMD draagt bij aan de bevordering van democratie in landen in Afrika, Latijns Amerika, Azië en Oost Europa. De successen die daarbij behaald worden zijn in de eerste plaats van belang voor de bevolkingen van die landen. Maar ook hier geldt dat ook wij vruchten kunnen plukken van het bestaan van stabiele democratieën elders op de wereld.

Het CDA speelt een heel belangrijke rol binnen het NIMD. Jos van Gennip was één van de oprichters. Jan van Laarhoven, Jean Penders, Ellen Nauta, Lianne Dekker en vele anderen hebben waardevolle bijdragen geleverd. Kathleen Ferrier heeft de Nederlandse parlementaire ervaringen op meerdere plaatsen kunnen delen en heeft ook geluisterd wat politici elders met haar wilden delen. Het CDA kan trots zijn op zijn bijdrage aan het NIMD en aan de democratisering in landen die voor Nederland van belang zijn. Laten we samen op deze weg voort gaan!

Ik dank u voor uw aandacht.